

BİR SOSYAL TEMSİL ARAŞTIRMASI: MEDYADA VE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE “TÖRE”nin ALGILANIŞI

Yrd. Doç. Dr. Mesut BULUT
Mersin Üniversitesi, İletişim Fakültesi
Gazetecilik Bölümü
Tlf: 0324-3610001/512
mbulut@mersin.edu.tr

ÖZET

Sosyal temsil, bireyin kendini içerisinde tanımladığı ve davranışlarına yön verdiği toplumsal bir düşünce biçimidir. Araştırmamız, bu düşünce biçimine bağlı olarak “töre” kavramıyla ilişkili medyada ve öğrencilerin hafızalarında dolaşan sembollerini açığa çıkarmaktır. Değişebilir, yeniden inşa edilebilir olan sosyal temsilin medyada yer alma biçimi ile öğrencilerin önceden inşa etmiş oldukları “töre” kavramı arasındaki benzerlik veya farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışma bir yönüyle de Moscovici'nin “sosyal temsiller” kuramını test etme olanağı sunmuştur.

Anahtar sözcükler: Sosyal Temsiller, Basın, Töre

RESUME

La représentation sociale est une forme de penser de la société par laquelle l'individu se repère et organise sa conduite. Notre recherche consiste à identifier les symboles véhiculés par le medias et dans la conscience des étudiants, appartenant à la notion “coutume”. Nous allons voir de quelle manière la notion de la coutume est présentée dans le medias et quel rapport a-t-elle avec l'image qu'ont les étudiants sur cette notion.

Mots Clés: représentation sociale, medias, coutume

1- GİRİŞ

1980'li yılların başından itibaren Türkiye'de her alanda yaşanmaya başlanan liberal değişim ve buna bağlı olarak da toplumsal dönüşüm, aslında hep var olan ama bu güne kadar pek üzerinde durulmamış birçok önemli sorunun gündeme gelmesine neden olmuştur. Özellikle kitle iletişim araçlarının artması ve bu araçların teknolojik açıdan olağan üstü gelişmeler göstermesi, bunların daha etkin kullanımı, söz konusu olan toplumsal değişimi hızlandırırken, bir yandan da toplumu rahatsız edici sorunların daha hızlı ve çarpıcı bir şekilde gündeme alınmasına olanak yaratmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren “İnsan hakları” odaklı çalışmalar içerisinde “Kadın Hakları”nın daha fazla konuşturulması ve tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de kadın hakları konusunda önemli çalışmalar yapılması, toplumsal algılayışın ülkemizde farklılaşmaya başlaması olarak yansımaktadır. Gerçi, 1990'lı yıllarda “kadın” bu değişim sürecinden olumsuz yönde etkilenerek medyanın en önemli nesnesi haline gelmektedir ama bu olumsuzluğa rağmen kadının medyada daha çok temsil edilmesi daha sonraki yıllarda onların lehine

olacaktır. 1990'lı yıllardaki kadının sosyal temsilini, kendisi ile yapılan bir röportajda Edibe Sözen şöyle ifade etmektedir: “ Bu dönemde kadın ve cinsellik ile çocuklar tüketimin birinci unsuru olarak kurgulandı” (Sözen,2006), Sözen'in bu haklı saptaması bugün de, o günler kadar olmasa bile, geçerliliğini korumaktadır. Kadınlar hala medyada tüketimin birinci unsuru olarak yerlerini korumaktadır.

2000'li yıllara gelindiğinde, özellikle de AB uyum sürecinde, Türkiye'de kadın haklarının korunması konusunda önemli girişimler olduğu, kadınların daha fazla hak talep ettiği, sorunlarına çözümler üretilmesi üzerinde ısrarcı oldukları gözlemlenmektedir. “Töre Cinayetleri” bu dönem içerisinde gündeme getirilen önemli sorunlardan biri olarak dikkati çekmektedir. Bu makalede, sorunu gündeme taşıyan medyanın “Töre” kavramını nasıl algıladığı yani kavramın medyadaki sosyal temsili ile üniversite öğrencilerinin “töre”yi algılayış biçimleri tartışılacaktır.

1.2. Sosyal Temsil

Sosyal Temsiller, Serge Moscovici'nin, 1960'lı yıllarda, Amerikan Sosyal Psikoloji'sine alternatif olarak geliştirdiği bir teoridir. Kavrama ilişkin çeşitli özellikleri vurgulayan ve bilimsel bir tanım yapmaktan kaçınan Moscovici, “La Psychanalyse son image et son public” isimli yapıtında sosyal temsilleri iletişim ve davranışları düzenlemeye yönelik naif bir bilme biçimi olarak değerlendirmektedir. Daha sonra bu tanımı biraz daha açan Moscovici, sosyal temsilleri bir sistem olarak gördüğünü ifade eder: “Sosyal temsil, nesnelere, sosyal ortamın görünümüne ve boyutlarına yönelik değişkenlik gösteren eylemler, kavramlar, değerler sistemidir. Bu sistem birey veya grupların sadece yaşam çerçevesini sabitlemekle kalmaz, aynı zamanda durumları algılayacak bir malzeme inşa ederek cevap üretmelerine olanak yaratır.” (Moscovici,1987: s.125) Benzeri bir yaklaşımla Jodelet, sosyal temsillerin dünya ve ötekilerle olan ilişkilerimizi düzenleyen, yönlendiren, sosyal iletişimi ve davranışları biçimlendiren sosyal düzenek olarak ele almakta ve şöyle bir tanım getirmektedir: “Sosyal temsiller, anlamaya, iletişime, sosyal, düşünsel ve nesnel çevreyi kontrol altına almaya yönelik pratik düşünme biçimleridir.” (Jodelet,1997: s.365) Abric, sosyal temsillerin işlevini ön plana çıkartarak bir tanım yapar: “Temsil ... bireye veya topluluğa, kendi referanslarından yola çıkarak gerçeği anlama, davranışlarına bir anlam verme ve böylece uyum sağlama ve kendine bir yer edinmeye olanak tanır. (Abric, 1994: s.10)

Sosyal temsillerin iletişimsel yönüne vurgu yapan Markova, sosyal temsiller teorisini iki yönlü ele almakta ve ilk anlam olarak “sosyal bilginin teorisidir” (Markova,2004: s.123) demektedir. İkinci anlam olarak, “halk söyleminde temalaştırılan ve hakkında iletişim kurulan sosyal fenomenlerin incelenmesine dayanır.”(Markova,2004: s.123) tanımını getirir. Böylece Markova, sosyal gerçekliklerin iletişimsel boyutunu sosyal temsiller kuramı altında değerlendirir.

Benzeri bir yaklaşımla Moscovici'nin sosyal temsillerini zihinsel olgular olarak değerlendiren Paker, temsillerin kendisi de bir sosyal varlık olan dilin içerisinde organize olduğunu kabul eder: “Bu yaklaşıma göre sosyal temsiller, günlük dil ve düşünce içinde kurulan zihinsel formasyonlardır.” (Paker. 2004: s.220)

Göstergebilim açısından bakıldığında Paker'in düşüncesi daha açık hale gelmektedir. Göstergenin ne çeşit özelliklere sahip olduğunu açıklamaya çalışan Pierce

ve Saussure¹, göstergesi, inşa yetisine sahip bir temsil aracı olarak görürler. “Bir gösterge ya da temsil, herhangi bir şeyin yerini, herhangi bir bakımdan veya herhangi bir nitelikle tutan bir şeydir. Birine yöneliktir, yani kişinin zihninde eşdeğerli bir gösterge ya da daha gelişmiş bir gösterge yaratır.” (Pierce, 1978: s.121) Buradaki “gösterge” kavramını Rifat şöyle açıklar: “Kendi dışında bir şeyi temsil eden ve dolayısıyla bu temsil ettiği şeyin yerini alabilecek nitelikte olan her çeşit biçim, nesne, olgu, vb, dille ilgili bilimlerde genel olarak gösterge diye adlandırılır.” (Rifat, 2005: s: 115)

Dil ile yaratılan göstergeler bir dizge şeklinde ele alındığında ortaya çıkan dizgeler bütünü ya da birimleri zihinde farklı bir olgunun temsili haline dönüşebilir. Çünkü göstergelerin oluşturduğu simgelerin (kavramların) birbirleriyle kurdukları bağlar farklı bir temsil yeteneği kazanabilir. Bu olgu, dilsel sosyal inşacılık alanı içerisinde irdelenebilir. Özellikle Saussure’ün dilbilim çalışmalarından yola çıkılarak yapılan sosyal inşacılığa ilişkin açıklamalar, sözcüklerin temsil ettikleri ile zihinsel temsilleri arasında bir boşluk olduğu yönündedir. Bu boşluktan dolayı kelimenin, gerçekliğin kendisi değil kurucusu olduğu ileri sürülür: “... kullanılan kelimelerle zihinsel temsiller arasında bir boşluk vardır –şimdi bir kelime, gerçekliğe tekabül eden bir şey olarak değil, belli bir gerçekliğin kurucusu olarak anlaşılmaktadır.”(Sotter,2004: s:189)

Tüm bu tanımların ortak yanının, sosyal temsillerin, kendisi de sosyal bir ürün olan dil içinde üretilen sosyal gerçeklik etkinliği olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla sosyal temsiller dilsel bir etkinlik olarak da değerlendirilebilir. Sosyal olan ve sosyal üreten dilin üretimi sembollere dayanır ve semboller temsil yeteneğine sahip birer çağrışım aracı olarak çok anlamlı olabilmektedirler. Özellikle yan yana bulunan semboller çağrışım alanını genişletmekte, tıpkı “terazinin”, “adaleti” çağrıştırdığı gibi, nesne olarak olmayana yada sembol olarak görünmeyeni de var kılabilirler. Bu nedenle sosyal temsilleri bir iletişim biçimi ve ortak anlaşmayı sağlayan bir ürün olarak, dil içinde üretilen gerçeklik etkinliği olarak dille kurgulamak bir zorunluluk haline almaktadır.

1.3. Sosyal Temsilin Özellikleri

Sosyal temsiller soyutun algılanması üzerine geliştirilen bir teori olarak kavramsal algılamayı çalışma alanı olarak seçmiştir. Dolayısıyla soyut bir soruna somut bir yaklaşımdan söz edilebilir. Soyut olan şey sembolik olandır ve kültürel bir olgudur. İnsanlar doğduklarında kendilerini sembolik olan bu evren içerisinde bulurlar ve kavrayışlarını hazır buldukları semboller aracılığı ile gerçekleştirirler. Bu gerçekleştirim ortak duygu, ortak bilme olarak şekillenir. Bu durumu Markova şöyle açıklar:

“ İnsanlar sembolik ve kültürel fenomen içinde doğarlar ve bireysel yaşantılarında her şeyi kendi başlarına icat etmezler. Bu gerçeklerin meydana getirilmesine gerek yoktur. İçinde doğduğumuz kültürel fenomen, sosyal düşünme modları, ortak törenler, sosyal pratikler ve ortak dil gibi, kuşaktan

¹ Ferdinand de Saussure (1857-1913) Dilbilimin kurucularından olan İsviçreli bir bilim adamıdır.

kuşağa geçen gündelik yaşantı, iletişim, kolektif hafıza ve kurumlar vasıtasıyla, genellikle algılanabilir, pek bir değişme olmaksızın ve bireysel bir çaba olmaksızın aktarılır. Bu fenomen, sosyal gerçekliklerimizin geniş panoramasını şekillendirir ve sağduyu bilgimizde damgalanmış hale gelir.” (Markova,2004, s. 129)

Soyutun somutlaştırılması, nesneleştirilmesi, bilinmeyenin bilinir hale getirilmesi demektir. Yani bilinmeyenin biline aktarılmasıdır. Öner bu olguyu şöyle açıklar: “Tanıdık olmayı tanıdık bir hale getiren diğer bir mekanizma ise soyut bir şeyi nesneleştirmektir. Yani düşüncede var olan şeyi fiziksel dünyada var olan bir şeye transfer etmektir.” (Öner, 2002: s. 33)

Öner, sosyal temsillerin durağan olmadığını, zaman içerisinde değişebileceğini, yeniden yaratılabileceğini ileri sürmektedir. “ Sosyal temsiller zaman içerisinde değişim gösterirler. Bu değişiklikleri izleyen Sosyal Temsil yaklaşımı zamanın akışını takip etme açısından önemli bir yer içerir.” (Öner,2002: s. 34)

İçerik olarak bakıldığında, sosyal temsiller yaklaşımının bireyden çok toplumsal düşünme biçimlerini ele alındığı görülür. Toplumsal düşünmeyi sağlayan faktörlerden toplumsal hafıza, sosyal temsillerin çalışma alanını oluşturur: “Bu nedenle Sosyal Temsiller yaklaşımına göre sosyal bilişin incelenmesinde ‘bireysel hafıza’ yerine ‘toplumsal hafızanın’ içeriği ve işlevi esas alınmalıdır.” (Öner,2002: s.30) Çünkü, toplum içerisinde belirli bir uyumu, düzeni sağlayan şey, sosyal olarak taşınabilen bu sembollerdir. Birey toplum ile olan ilişkisinde, özellikle iletişim kurarken, bu sembollerden yararlanır.

Sosyal temsiller çalışmalarında “çekirdek sembol” (*le noyau*) ve bu çekirdeğe bağlı anımsatıcılar (*éléments périphériques*) araştırılır. Çünkü, çekirdek sembol, etrafında yoğunlaşan uyaranlar aracılığıyla ortak bir imge oluşturur ve bu imge sosyal temsil nesnesine dönüşür. Abric, çalışmalarında “le noyau” ve “élément périphériques” yerine “Systeme Central” (merkezi sistem) ve “Systeme Périphérique” (çevre sistemi) kavramlarını kullanmıştır.

1.4. Töre

Günümüz liberal ekonomisinin önemli sosyal temsilcisi ve küreselleşme olgusunun mimarı olan medya, görsel, işitsel, görsel-işitsel ve basın aracılığıyla büyük kitlelere kolayca ulaşmaktadır. Gündem belirleyen ve toplumlara yönlendiren medya, sadece gündemi belirlemekle kalmayıp aynı zamanda yeni sosyal temsiller de oluşturabilmektedir.

“Töre”, Türk Dil Kurumu sözlüğündeki tanıma göre: “Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü, adet.” (TDK) Tanımdan da açıkça anlaşılacağı gibi “töre” toplumsal bir olgudur ve toplumun davranış biçimini önemli ölçüde belirler. Hukuksal bir dayanağı yoktur ama, özellikle ilkel toplumlarda, göçebe kültüründe, kabile toplumlarında, meşru ve yazılı olmayan bir yaptırımı ve gücü vardır. Dolayısıyla, örgütleyici ve biçimlendirici bir karaktere sahiptir. Çünkü insanlar ve toplumlar arası ilişkileri, davranış biçimlerini belirlemekte ve göçebe, feodal toplumların varlığını devam ettirmesine yardımcı olmaktadır. Nirun ve Özönder bu

konuyu şöyle açıklamaktadır: “Sosyal, kültürel unsurların yani adetlerin, örflerin, gelenek ve göreneklerin önemi şudur ki onlar sosyal grupları yaratan ve yaşatan muhtevaya sahiptir.”(Nirun-Özönder,1990: s.253) Bu nedenle de “töreler”, olumlu ya da olumsuzluklarıyla, özellikle ilkel toplumlarda, düzeni sağlayan yasalar olarak algılanır. Rosenthal’ın felsefe sözlüğü bu konuyu şöyle açıklamaktadır: “İnsanların şu ya da bu alandaki yaşayış tarzlarını düzenleyen, çok uzun zamandan beri yerleşmiş bulunan değişmez davranış kuralları (örneğin bir konuğun ağırlanması, evlenme, bayram şekilleri, vb)... Töre bir sosyal alışkanlık gücüne sahiptir ve insanların davranışlarını etkiler.” (Rosenthal,1997) Nirun-Özönder, sosyal bir olgu olarak örf-törenin, toplumsal bir norm olduğunu söyler ve sosyal ilişkinin çerçevesini belirleyen yapılar olarak görür: “... her sosyo-kültürel yapı içinde etkileşimlerin düzenliliği temel normlar sayesinde sağlanır ve bu temel normlar insanlar arasındaki etkileşimlerin yönlendirilmesini, kanalizasyonunu, kısaca çerçevesini belirler.” (Nirun-Özönder,1990: s. 252)

Bireylerin toplumu kavramaları, genelde, toplumların genel davranış biçimlerinden yola çıkılarak gerçekleşir. Çünkü bireyler, toplumların oluşturduğu ve yukarıda da belirttiğimiz gibi yazılı olmayan kurallar içerisinde doğar ve o kurallar çerçevesinde şekillenirler. “Her bireyin yaşam tarihi, herşeyden önce toplumda işleyen kurallar ve modellerle uyumludur. Daha doğuşundan itibaren doğduğu dünyadaki gelenekler onun yaşam deneyimlerini ve gelecekteki davranışlarını şekillendirecektir.” (Benedict, 1950: s. 5)

Graham Sumner, “Folkways” (1907) isimli yapıtında örf ve adetlerin genelde ihtiyaçları karşılamak amacıyla girilen çabalardan doğduğunu ve çözüm yolunun toplumsallaşması yani topluma mal edilmesi, kurumlaşmasıyla ortaya çıktığını ileri sürer. Sumner’in bu saptaması, bir anlamda, özellikle ilkel toplumlardan bugünkü modern toplumlara kadar törelerin nasıl ve ne amaçla ortaya çıktığını da açıklamaktadır.

Toplumları büyük bir oranda yönlendiren gelenek, görenek, örf ve adetlerin büyük bir bölümünün toplumların henüz modernleşmediği bir dönemde ortaya çıkmış olması bugünkü toplumsal anlayış içerisinde yoğun eleştirilere neden olmakta ve ilkel düşünceler olarak algılanmaktadır. Tillion,(1966) “Harem ve Kuzenler” isimli yapıtında, özellikle Akdeniz ülkelerinde, bu kuralların nasıl ve hangi gerekçelerle ortaya çıktığını açıklamaya çalıştığını görüyoruz. Sorunu mülkiyeti koruma sorunu olarak ele alan Tillion, Akdeniz toplumlarının, kadınların aile dışı yabancılarla evlenmesinin sahip olunan mülkiyetin veraset yoluyla başkalarına gideceğini ve ailenin güç kaybına uğrayarak zamanla yok olacağını düşündüklerini ileri sürmekte ve cinsiyet ayrımcılığının temelinde mülkiyeti koruma düşüncesinin olduğunu söylemektedir.

Cinsiyet ayrımcılığını ön plana çıkaran töreler kadın hakları savunucuları tarafından eleştirilmekte ve özellikle CEDAW (Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı her türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) bu konuda önemli çalışmalar yapmaktadır. Kasım 2004’te yayınlanan CEDAW Türkiye Gölge Raporu, Türk Ceza Yasası’nda kadın haklarına yönelik olumlu bir takım yenilikler olmasına karşın hala eksik olduğu vurgulanmakta ve namus cinayetleri ile ilgili yasal düzenlemenin henüz yürürlüğe girmemiş olması şikayet konusu yapılmaktadır.

1.5. Töre ve Medya

Türk basını, özellikle 2000’li yıllarda “töre” ilgili haberleri yoğun bir şekilde işleyerek toplumsal bir sorunu gündeme taşımış ve gündemde tutmayı başarmıştır. Basındaki “töre” ile ilgili haber metinleri bir taraftan gündemi belirlerken bir taraftan da basının bu konudaki görüşünü ve olaya nasıl bakılması gerektiğini yansıtmaktadır. Bu da karşımıza toplumsal düşüncenin yansıması olarak çıkmaktadır.

Basında “Haber” denilen metinler, araç olarak dilin kullanıldığı yazılı simgesel düzenlemeler, kodlamalardır. Okuyucu bu düzenlenmiş kodları alımlar, çözümler, yeniden düzenler ve yeniden inşa eder. Simgelerden oluşan ve sonuçta kendisinde simge olan bu sözcükler metin içerisinde kendilerine ulamlanan diğer sözcüklerle yeni anlamlar kazanır ve yeni bir simgeye dönüşürler. Okuyucu yan yana gördüğü sözcüklerin sıklık derecesine göre hafızasında bir düzenleme yapar, yerleştirir ve o sözcüklerden birini gördüğünde diğerini anımsar. Böylece bir sözcük, öteki olmadan da onu çağırır, onu temsil eder.

Bu çalışmada, basında yer alan “töre” sözcüğü ile ilgili metinlerde “töre” sözcüğüne ulamlanan sözcüklerin “töre” kavramını nasıl biçimlendirdiğini, basında nasıl bir sosyal temsil yeteneği kazandığı ortaya çıkartılmaya çalışılacaktır.

2. Yöntem

Bu araştırmanın temelini Türk Ulusal Basını’nın önde gelen dört önemli gazetesi Milliyet, Sabah, Hürriyet ve Radikal gazetelerinden derlenen haber metinleri ve 70 üniversite öğrencisine uygulanan araştırma sorusuna alınan yanıtlar oluşturmaktadır. 2006-2007 tarihleri arası adı geçen gazetelerde “töre” kavramının geçtiği bütün metinler toplanarak taranmış, frekans analizi yöntemiyle taranan metinlerden elde edilen bulgular bir tablo halinde düzenlenmiş ve değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Ayrıca, Mersin Üniversitesi Eğitim fakültesi Türkçe Öğretmenliği 2. Sınıf öğrencilerine uygulanan sormaca sonuçları da frekans analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Sormacaya katılan öğrencilere daha önce yönlendirici hiçbir bilgi verilmemiştir. Sormacada öğrencilerin “töre” kavramını duyduklarında akıllarına gelen ilk beş kavramı yazmaları istenmiş ve elde edilen sonuçlar aşağıda tablo halinde düzenlenerek değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler ilişki analizi tekniği ile yapılmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Töre Kavramının Medyadaki Çağrışımları

Taramalar sonucu elde edilen veriler gruplandırılarak aşağıda verilen frekans tablosu oluşturulmuştur.

Tablo 1: “Töre” Kavramına Ulamlanan Sözcükler Tablosu

	Milliyet	Sabah	Hürriyet	Radikal	toplam
Metin sayısı	25	49	108	53	235
Cinayet	53	128	268	118	557
Namus	26	61	132	47	266
Şiddet	8	39	95	45	187
Silah-mermi-tüfek	18	30	51	63	162
İntihar	11	10	32	68	121
Tecavüz	14	6	52	26	98
Kurban	18	11	39	9	77
Doğu-Güneydoğu Bölgesi	5	14	21	19	59
Aile Meclisi	12	14	14	15	55
Tahrir	11	7	9	16	43
Töre Gereği	7	3	22	9	41
Bekaret sorunu	6	7	22	2	37
Aşiret	7	8	8	10	33
Evden Kaçma	5	8	17	2	32
Eşini Terk	5	7	8	6	26
Eşini Aldatma	2	4	16	3	25
Yasak İlişki	6	3	11	2	22
Karşı gelme	3	2	9	1	15
Kan Davası	-	7	3	2	12
Aile içi uyuşmazlık	-	2	4	6	12
Kötü yola düşme	2	5	0	2	9
Kız alıp verme	4	1	2	1	8
Utanç	2	-	-	-	2

Tabloda da görüldüğü gibi, araştırma veri tabanını oluşturan dört ulusal gazetede bir yıl içerisinde çıkan ve “töre” kavramını içeren toplam haber sayısı 235’tir. Hürriyet gazetesi gündeme taşıdığı “töre” haberleri konusunda 108 haber ve % 45.5’ lik oranla ilk sırayı almaktadır. Hürriyet’i, 53 haber, % 22.9 ile Radikal, 49 haber, % 20.8 ile Sabah ve 25 haber, % 10.6’lık oranla Milliyet takip etmektedir.

Toplam haberler içerisinde “töre” kavramı ile en fazla ilişkilendirilen sözcük, 557 kez tekrarı ile “cinayet” sözcüğü olmuştur.

“Cinayet” , genel tanımıyla, bir insanın yasa dışı bir tutumla başka bir insanı öldürmesi, yaşamına son vermesi, anlamına gelmektedir. Bu genel tanımdan yola çıkıldığında “cinayet” kavramının ilk çağrışımları şiddet ve ölüm olmaktadır. Polat cinayeti şöyle tanımlamaktadır: “Cinayet, bir kişinin başkasına yönelik yaralama veya öldürme amacı ile yaptığı ve sonuçta ölümün meydana geldiği olaylardır.” (Polat,2002) Tanımdan da anlaşılacağı gibi cinayet, bir sebep değil bir sonuçtur. Bu sonuç, içerisinde

güç kullanımı, vahşet, saldırganlık, dengesizlik, bilinçsizlik, gözü dönmürlük gibi bir çok olumsuz tanımlamayı da beraberinde taşımaktadır. Bütün bu olumsuzlukları içeren bu şiddet eylemi, herşeyden önce bireysel bir eylemdir ve eylemi gerçekleştiren açısından belli bir amaç çerçevesinde belli bir hedefe yöneliktir. Bu nedenle eylemin kendisinde toplumsal bir amaç aranamaz. Toplumsal ilişki ancak eylemin gerçekleşmesinden sonra ortaya çıkan boyutlarda aranabilir. “Töre” haberlerinde yoğun bir şekilde kullanılan “cinayet” kavramı da karşımıza bir neden değil bir sonuç olarak çıkmakta ve toplumsal hafızada o şekilde yer edinmektedir. Toplumsal nedene bağlı olmaksızın “töre” kavramı ile sıkça kullanılan “cinayet” kavramı “töre” kavramının gönderim yaptığı ilk kavram olarak “töre”ye somutluk kazandırmaktadır. Çünkü cinayet sonuç olarak somut bir şeydir ve bilinmeyi bilindik hale getirmektedir.

Gazetelerin haber sayıları ile “cinayet” kavramını kullanımları karşılaştırıldığında ilk sırayı %261’lik oranla Sabah gazetesinin aldığını görüyoruz. Sabah’ı sırasıyla %248’lik oranla Hürriyet, %222 ile Radikal ve %212 ile Milliyet takip etmektedir. Oransal rakamlar arasındaki yakınlık, basında “cinayet” kavramının hemen hemen aynı oranda kullanıldığı göstermektedir. Gazetelerdeki sıralamalar bakıldığında “cinayet” kavramının dört gazetede de 1.ci sırada olduğu görülmektedir. Bununla beraber Sabah gazetesinin “cinayet” kavramına en fazla temsil yeteneği kazandırdığı ve “töre” kavramı için önemli bir uyarıcı olarak kullandığı da gözden kaçmamaktadır.

Haber metinlerinde “töre” kavramı ile birlikte en çok kullanılan ikinci kavram “namus” kavramıdır. Basında kullanılan biçimiyle “namus”, erkekler tarafından mutlaka korunması gereken, kadınlara da -her şartta- kendilerini koruması gerektiğini sezdiren, ailenin onuru, şerefi diye algılanan kutsal bir şey gibi görülmektedir. Dolayısıyla namus, erkek kadar kadının da sorumlu tutulduğu bir durum olarak algılanmaktadır.

Namusun korunması, kadının yasa dışı cinsel ilişkiye girmemesi ve böyle bir ilişkiye izin vermemesi anlamını taşır. Bu durumda namus, soyut bir kavram olmasına rağmen, kadının varlığında somut bir nesne durumuna geçmektedir. Dolayısıyla korunması gereken şey, bir nesne olarak, kadının cinselliği olmaktadır. Bu durum kadına bir taraftan kutsallık kazandırırken bir taraftan da büyük bir sorumluluk yüklemektedir. Böylece kadın, bir taraftan cinselliğinin bir taraftan da ailesinin şeref ve onurunun bekçisi olmak durumunda bırakılmakta ve yoğun bir toplumsal baskı altında tutulmaktadır. Bu görevini, elinde olmasa bile, yerine getiremeyen kadın, toplumdan önce ailesi tarafından cezalandırılmaktadır.

Basın, “namus” kavramını “cinayet” kavramı ile bir arada kullanarak cinayetin çağrışımlarını farklılaştırmakta, yumuşatmaktadır. Metinlerde “namus” kavramı ile “cinayet” kavramının birlikte kullanım frekansının %47 gibi yüksek bir oranda olması bu olguyu kanıtlamaktadır. Böylece basın, korunması gereken bir şeyin korunmadığı için ölümle sonuçlanan bir eylemin meydana geldiğini duyumsatmakta ve bu tutumu ile “cinayete” yönelik toplumsal tepkiyi azaltma rolünü üstlenmektedir. Ortaya çıkan “namus cinayeti” kavramı “töre” kavramının en önemli nedenseli ve tanımlayıcısı durumuna geçmektedir. Milliyet, Sabah ve Hürriyet gazetelerinde “Namus”, “Cinayet” kavramının ardından ikinci sırayı alırken Radikal gazetesinde dördüncü sıraya düştüğü görülmektedir. Bu çelişki, Radikal gazetesinin, Doğu-Güneydoğu bölgelerinde artan intihar olaylarını konuşturmasından ve dolayısıyla “İntihar” kavramını biraz daha ön plana çıkartmasından kaynaklanmaktadır.

İncelenen basın haberlerinde “namus cinayeti” kavramı en çok “tecavüz” kavramı ile açıklanmıştır. “Tecavüz”, hiçbir toplumda hoş görülmeleyen cinsel şiddet biçimlerinden biridir. Hiçbir gerekçe ile haklı gösterilemeyecek böylesi bir olayda, bir kişinin diğer bir kişiye, o kişinin arzu ve isteği dışında fiziki saldırısı söz konusudur. Tecavüz olayı, tecavüze uğrayan kişide sadece fiziksel yaralanmaya değil, aynı zamanda daha kalıcı ve etkisini hiç yitirmeyecek, kişiyi intihara sürükleyebilecek psikolojik bozukluklara da neden olmaktadır. Özellikle kapalı toplumlarda ölüm davası haline dönüştürülebilene bu olay, ya cinayetle son bulmakta ya da toplumdan dışlanılma korkusu ile tecavüze uğrayan kişi ya da kişinin ailesi tarafında gizlenmektedir.

“Töre”ye bağlı olarak gelişen “namus” olaylarında açıkça ortaya çıkan çelişkili bir durum söz konusudur. Tecavüze uğrayan, yani mağdur, kendisine karşı yapılan eylemde suçlu veya sorumlu olmamasına karşın suçlu gibi görülmektedir. Bu durum basında çıkan haberlerde çok net bir şekilde görülmektedir. Haberlerde, tecavüze uğrayanların suçsuzluğundan hiç bahsedilmemekte, sadece ‘*tecavüze uğrayan*’ denilmektedir. “Töre” haberlerinde tecavüze uğrayan kadınlar, suçlu olmadıkları halde, yumuşatıcı bir kavram haline dönüşen “namus cinayeti” kavramı çerçevesinde anılmakta, belli bir açıklama olmadığı için satır aralarında suçlanmış gibi görünmektedirler. Bu kodlama yöntemiyle basın, töreyi koruyan, halkın söylemini yeniden üreten bir araç haline gelmektedir. Dolayısıyla farklı bir algılama yaratacak gerekli kodların kullanılmadığı bir yapı içerisinde toplumun “Töre” algılayışında bir değişiklik yaratmamakta, yani bilinmeyi bilinir hale getirirken toplumun zaten öyle öğrendiği bir şeyi pekiştirmektedir.

“Tecavüz” kavramı “namus cinayeti” kavramı ile yakın kullanılmamakta, Milliyet gazetesinde beşinci, Sabah gazetesinde yedinci, Hürriyet gazetesinde altıncı, Radikal gazetesinde beşinci sırada yer almaktadır. Böylece basın “tecavüz” kavramını “töre” kavramı burcunun beşinci ile yedinci halkaları arasına yerleştirmekte ve orta yoğunluklu temsil grubuna sokmaktadır.

Araştırmada “Tecavüz” kavramının hemen altında yer alan “kurban” kavramı, tecavüze uğrayanı tanımlamamakta, özellikle kadın haklarının konulaştırdığı metinlerde “töre” gereği ölenleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Ölenler için yapılan “kurban” tanımlaması Milliyet ve Hürriyet gazetelerinde 4. ve 6. sıraları alırken, “Radikal” gazetesinde 11. sıraya düşmektedir.

“Namus cinayeti” kavramıyla ilişkilendirilen önemli kavramlardan biri de “tahrik” kavramıdır. “Tahrik” TDK sözlüğünde şöyle tanımlanmaktadır: “... 2 . *Bir kimseyi kötü bir iş yapması için ileri sürme, kışkırtma.*” Görüldüğü gibi kişi kendi isteği ile değil de başkalarının etkisi ile harekete geçmektedir. Böylece, eylemi yapan kişi yapılan eylemden tamamı ile sorumlu tutulmamakta ve « tahrik » hafifletici neden, gerekçe olarak alınmaktadır. Cinayet ile birlikte kullanılan bu gerekçeler “cinayeti” barbar, vahşi, ilkel bir davranış biçimi olmaktan çıkartmakta ve eyleme hafif suç niteliği yüklemektedir. Başka bir anlatımla cinayeti meşrulaştırmaktadır.

Töre kavramına ulamlanan ve özellikle “namus” kavramı ile yakından ilgili olan, *bir kızın evden kaçması, kadının eşini terk etmesi, evi terk etmesi, eşini aldatması, yasak cinsel ilişki, kızın ya da kadının kötü yola düşmesi, bekaret gibi*, özellikle Türk toplumunda önemsenen konuların en alt sıralarda yer alması araştırmada ortaya çıkan en ilginç sonuçlardan biridir. Bu sonuçlara göre toplumun kafasındaki “töre” resmi içerisinde yukarıda sayılan olgular yer almamakta ya da önemsenmeyecek kadar küçük

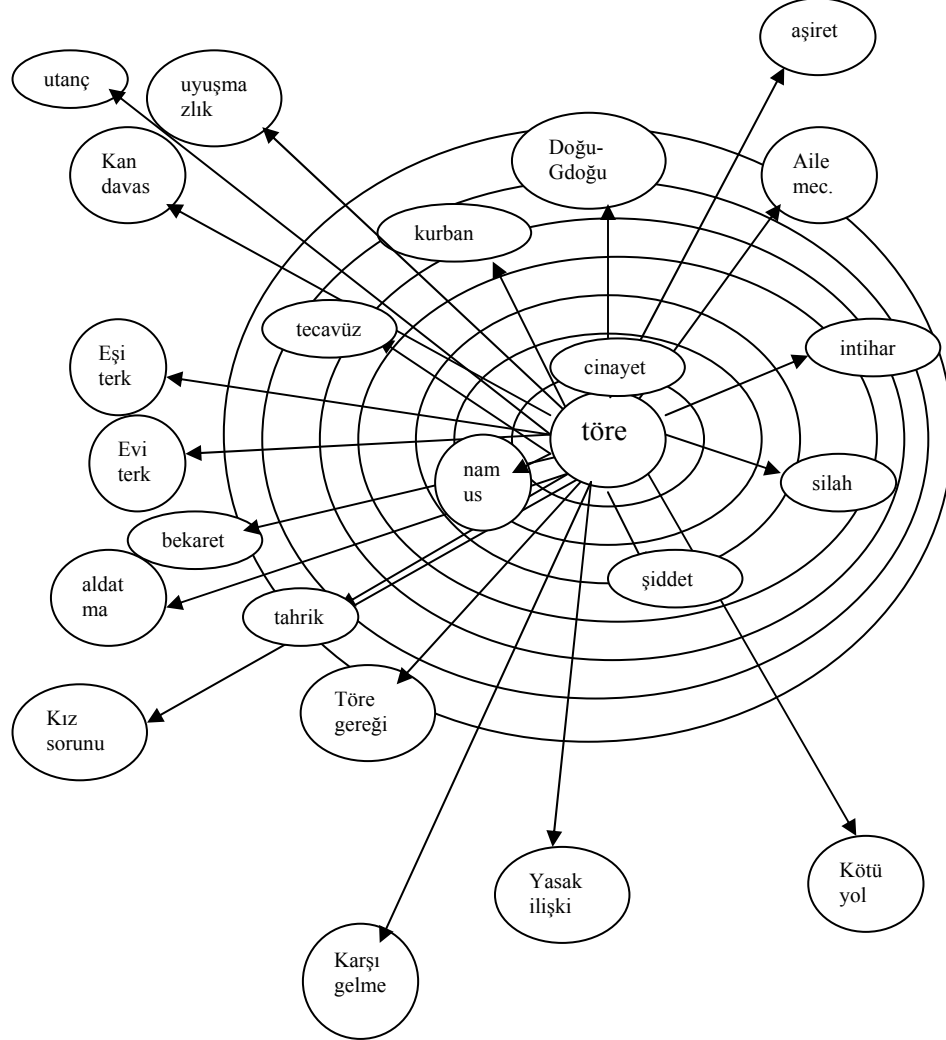
oranda kendilerine yer bulmaktadır. Oysaki bu kavramların en az “tecavüz” kavramı kadar toplum tarafından önemsenen kavramlar olduğu sanılmaktadır. Bu saptama toplumsal anlayışta, toplumun değer yargılarında önemli değişiklikler olduğunu ve bir takım kavramların artık anlamını yitirmeye başladığını gösteriyor gibi olsa da, durumun böyle olmadığı Emniyet Genel Müdürlüğü’nün 2000-2006 yılları arasında kapsayan “töre cinayetleri raporu”nda görülmektedir. Bu rapora² göre cinayetlerin %29.51’i namus, %29.15’i aile içi uyuşmazlık, %14.75’i yasak ilişki, % 8.71’i cinsel taciz %3.03’u tecavüz’den dolayı işlenmiştir. Oysa ki, söz konusu raporla uyumlu olarak basında ilk sırayı “namus” kavramı alırken, raporda ikinci sırada olan “aile içi uyuşmazlık” en son sıralarda yer almaktadır. Yine raporda ön sırada yer alan “kan davası” basındaki töre haberlerinde “aile içi uyuşmazlıktan” sonra gelmekte ve en alt sıralarda yer bulmaktadır.

Basındaki « töre » haberlerinde “şiddet” kavramı “töre” ile birlikte hiç anılmazken kadın hakları konusunda ve özellikle de Güneydoğu’da son dönemlerde sıkça duyulan intihar olayları ile birlikte kullanılmaktadır. İntihar olayları, “Töre Cinayetleri”ne uygulanan suçlarda cezai arttırmalar gelince, kadınların intihara zorlanmaları olarak gündeme gelmiş ve “töre cinayeti”nin yeni bir biçimi olarak yorumlanmıştır: “Van Kadınlar Derneği’nin raporuna göre, ailesi tarafından suçlanan kadın, öldürülmek yerine intihara zorlanıyor.”(Hürriyet, 11 Haziran 2006). “Aile meclisinin kararıyla mahkum olan genç kızlar, bir odada silah ya da çamaşır ipiyle bırakılıp, intihar etmeye zorlanıyorlardı.” (Sabah, 20.7.2006) Bu olayları konuşturan basın haberlerinde kullanılan “şiddet” kavramı, “namus” kavramının hemen ardından ikinci sırayı alarak “töre” kavramının basında yeniden oluşturulan sosyal temsilde önemli bir tanımlayıcı olmuştur.

Basında. “töre” kavramıyla birlikte sıkça yer alan bir başka kavram ise “aile meclisi” kavramıdır. Aile meclisinin aldığı kararlar iki şekilde görev görmektedir. İlk olarak “töre”nin devamını sağlayan kurum görevini üstlenmektedir. İkinci olarak, aile meclisi, meclisin kararını uygulayan kişinin suç sorumluluğunu paylaşmakta, kişinin töre adına işlenen cinayetteki suçluluk oranını azaltılmaktadır. Aile meclisi kararları çoğu kez “töre gereği” kavramı ile açıklanmakta ve aileler açık olmayan bu tanımla korunmaktadır. Bu kavram ile cinayet kavramının katılığı yumuşatılmakta, olayın gerçek sebebi aile içerisinde sır olarak tutulmaya çalışılmakta ve cinayeti işleyen kişi konusunda pozitif çağrışımlar yaratılma yoluna gidilmektedir.

Basındaki “Töre” haberlerinde ön sıralarda yer alan bir başka veri de silah ve kurşundur. Hemen her haberde kendine yer bulan bu sözcükler “töre” kavramının neredeyse silah ile aynı anlama geldiğini düşündürmekte, silahın bir temsil aracına dönüşmesine neden olmaktadır.

Töre ile ilgili veriler değerlendirildiğinde şöyle bir çağrışım burcunun olduğu görülmektedir.

Şekil -1. Töreyle İlişkin Çağrışım Burcu

3.1.1 Töre ve Cinayet Kavramları İlişkisi

Töre kavramının basında kullanılış biçimine bakıldığında, sanki salt kadınlara yönelik kurallarmış gibi net bir görüntü çizildiği görülmektedir. Toplam haberler içerisinde sadece bir kez erkek ile ilgili töre haberi çıkmıştır. Bu durum Emniyet Genel Müdürlüğü'nün yayımladığı “Töre Cinayetleri Raporu” ile tam bir zıtlık içermektedir. Raporunda: “Olaylarda öldürülen toplam 1190 kişinin %60'lık bölümünü 710 kişi ile

erkekler oluştururken, %40'ını ise 480 kişiyle kadın kurbanlar izliyor.”(Hürriyet Gazetesi, 28.07.2006) denilmektedir. Bu durum basının töre adına işlenen kadına yönelik cinayetleri ön plana çıkarttığı ve töre ile kadını özdeşleştirdiği anlamına gelmektedir.

3.1.2 Töre ve Coğrafi Bölge ilişkisi

Töre cinayetleri haberlerine coğrafi bölgeler açısından bakıldığında Doğu ve Güneydoğu bölgesinin ilk sırayı aldığı görülmektedir. Olay yeri nerede olursa olsun hemen her töre cinayetinde bu bölgelerin adı mutlaka geçmekte ve “töre” olgusu bu bölgelerin geleneği gibi gösterilmektedir. Bu durum Emniyet Müdürlüğü'nün raporu ile uyumlu görünmektedir. Çünkü raporda olaya karışan şahısların nüfus bilgilerinden yola çıkılmakta ve Doğu-Güneydoğu bölgesi kökenli kişilerin toplam olaylar içerisindeki oranı %45'e ulaşmaktadır.

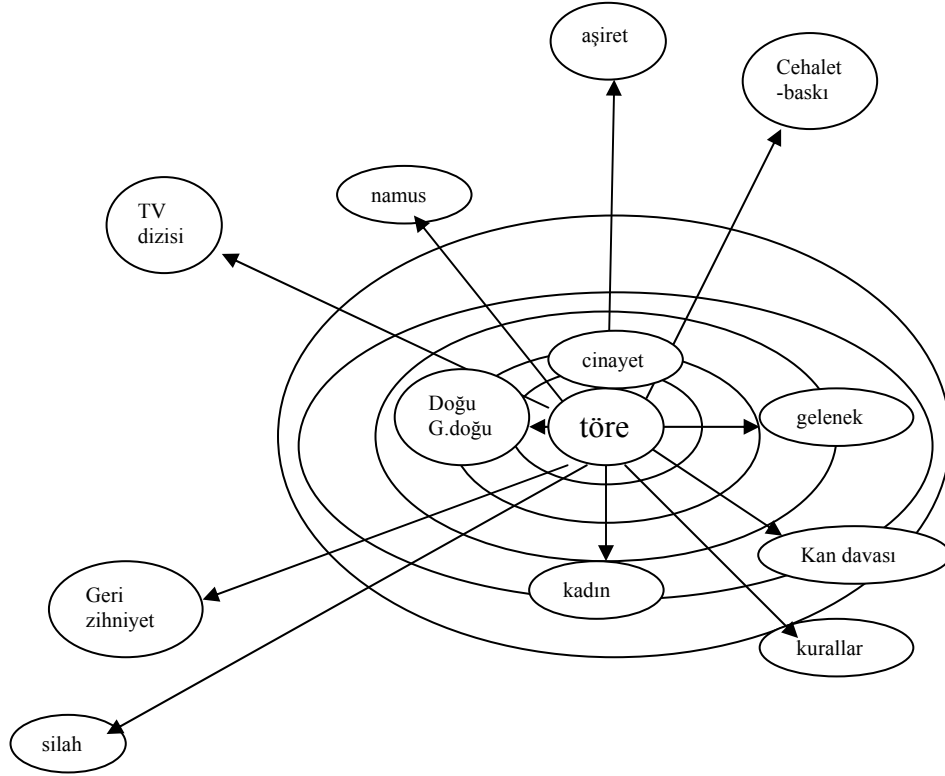
3.2. Töre Kavramının Öğrencilerde Yaptığı Çağrışım

Basındaki bu yansıma karşılık toplumun kafasındaki “ töre” kavramına bakıldığında, basından elde ettiğimiz bulguların doğrulandığını, toplumun da “töre”yi basın gibi algıladığını görmekteyiz.

70 üniversite öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirilen ve “*töre kavramının aklınıza getirdiği ilk 5 sözcük nedir?*” sorusuna alınan yanıtlar tablo 2 deki gibi olmuştur:

	“töre” kavramının çağrıştırdığı kavramlar	
1	Cinayet	39
2	Doğu-Güneydoğu	25
3	Gelenek	22
4	Kadın	19
5	Kan davası	16
6	Kural	15
7	Namus	12
8	Cehalet, baskı	8
9	Dizi film	7
10	Geri zihniyet	6
11	Aşiret, Berdel, Adet, Ağa	5
12	Silah	4

Tablo 2: Töre Sözcüğünün Öğrencilerde Çağrıştırdığı İlk Beş Sözcük

Şekil-2. Üniversite öğrencilerinin töreye ilişkin çağrışım burcu

Görüldüğü gibi öğrencilerin, 39'nun, %55,6'lık bir oranla, akıllarına gelen ilk beş kavramdan biri cinayet olmuştur. Yine coğrafya açısından ele alındığında gazetede ortaya çıkan sonuç ile öğrencilerin düşüncelerinin tam anlamıyla uyduğu, öğrencilerin de tıpkı gazeteler gibi "töre" olaylarını bu bölgelere mal ettikleri görülmektedir. Araştırmada öne çıkan önemli bulgulardan biri de, öğrencilerin de basın gibi "töre"yi kadına yönelik bir uygulama gibi algılamasıdır. 70 Öğrenciden hiç birinin "erkek" kavramına ilişkin bir tepki göstermemesi, incelediğimiz basında çıkan 253 haber arasında sadece bir tanesinin erkeğe yönelik haber olmasına bir anlam kazandırmaktadır.

Diğer kavramlar da basının kullandığı ve temsil yeteneği kazandırdığı kavramlarla hemen hemen aynıdır. En belirgin ve belki de en önemli fark, öğrenci örnekleminde çıkan "Dizi film" çağrışımıdır. Öğrencilerin %10 gibi önemli bir kısmında "töre", televizyonlarda ardı ardına yayına konulan "Sıla" gibi dizi filmleri çağrıştırmaktadır. Bu olgu görsel medyanın toplum üzerindeki etkisinin ve yönlendirici gücünün somut bir örneğini oluşturmaktadır.

4. Sonuç ve öneriler

Sonuç olarak bakıldığında, “töre” kavramının basında cinayet, namus, kadın, Doğu ve Güneydoğu bölgesine ait bir kavram olarak algılandığı, temsil edildiği ve toplumun da basın ile aynı sosyal temsilleri kullandığı söylenebilir. Oysa ki sorun sadece Doğu ve Güneydoğu bölgesine ait bir sorun değildir. Yukarıda belirttiğimiz Emniyet Genel Müdürlüğü’nün hazırladığı raporda da görüldüğü gibi, “töre cinayetleri” ile ilgili zanlıların sadece %45’i Doğu veya Güneydoğu kökenlidir. Geriye kalan %55 ise diğer bölgelere aittir.

Sorun tüm bölgeleri, bütün toplumu ilgilendiren bir ulusal kültür ve eğitim sorunudur. Sorunu belli bir topluma mal ederek ilgisiz davranmak, çözümü belli bir yörenin insanlarının üzerine yıkmak, çözümü sadece onlardan beklemek ulusal toplum anlayışına uymayacağı gibi rahatsızlığı daha da arttıracak bir düşünce biçimidir. Sorunu tüm bölgelerin ve bütün toplumun sorunu olarak algılamak gerekir. Çünkü “töre” sadece o bölgelere özel bir anlayış değil, asırlardır bir arada yaşayan bütün bölgelerimizdeki topluluklar tarafından aynı şekilde algılanan bir anlayıştır. Hedef, bu sorunu tüm topluluklarda ortadan kaldıracak çözümler üretmeye çalışmak olmalıdır.

Törenin, sadece bir kadın sorunu olarak görülmesi de en az belli bir bölgeye mal edilmesi kadar yanlıştır. Çünkü “töre” bir cinsiyet sorunu değil, yazılı olmayan kurallar çerçevesinde oluşan toplumsal uzlaş, toplumsal yaşam biçimi sorunudur. Kadınlar kadar, hatta kadınlardan da fazla erkeklerin töreden etkilendikleri ortadadır. Dolayısıyla töreyi, bir cinsiyet sorunu olmaktan çıkarmak, özellikle feodal toplumlar tarafından üretilmiş toplumsal kurallar olarak algılamak gerekir. Yapılması gereken şey, çağımız koşullarına, çağdaş anlayışa uygun olmayan kötü kuralları ve bu kuralların yarattığı alışkanlıkları ortadan kaldırmaya çalışmak olmalıdır.

Şiddetin hiçbir biçiminin hoş görülmemesi, şiddetin en önemli temsilcisi olan silah kullanımının denetim altına alınması temel hedef olmalıdır.

Töreyle ilişkin ortaya çıkan önemli sonuçlardan biri de “töre”nin tek yönlü temsildir. Yani “töre” gündeme hep kötü kuralları ile gelmektedir. Yapılan çalışmada “törenin ne basın ne de öğrenciler tarafından iyi şekilde hiç anılmaması bunu göstermektedir. Oysa ki “töre” sadece kötü kurallar anlamına gelmez. Muhtaca yardım, zayıf koruma, kadına el kalkmaması, misafir ağırlama anlayışı, yaşlılara saygı, sosyal dayanışma, acıyı ve sevinci paylaşma gibi bir çok hoş, güzel toplumsal tutumumuz “töre” yasaları içerisinde yer almaktadır.

Bütün bunlar temelde bir eğitim sorunudur. Eğitim kurumları, sivil toplum örgütleri bu konuya daha fazla önem vermeli, çeşitli etkinliklerle toplumu aydınlatmaya çalışmalıdır. Devlet bu konuda, ulusal çapta bir eğitim, bilgilendirme hamlesi başlatmalı, toplumun iyi ile kötü arasında ayırım yapabilmesi sağlanmalıdır.

Basın, yönlendirici, bilgilendirici gücünü kullanarak daha olumlu yeni bir sosyal temsil yaratmaya çaba harcamalıdır. Özellikle dil kullanımına özen göstermeli, suçluyu mağdur gibi gösterecek ifadelerden sakınmalıdır. Görsel medya, büyük beğeni ile izlenen dizi filmlerinde şiddete özendirici görüntülerden arınmalı, şiddetin önemli bir çözüm aracı olarak sunulmasından kaçınılmalıdır. Bilinmeyeni bilinir kılarken ya da yeni temsiller yaratırken, yaratacağı temsilin değiştirilebilir olmasına karşın uzun erimli bir temsil olacağını gözardı etmemelidir.

KAYNAKÇA

1. Abric, J.C. (1994), Pratiques sociales et Représentations, PUF yayınları, Paris : Systeme Central et Systeme Périphérique.” C.Guimelli, “Structures et Transformation des Représentations Sociales”. S.73-84, Delachaux et Niestlé, Neuchatel.
2. Benedict, Ruth, (1950), Echantillons de Civilisation, Edition électronique réalisée en 2001, İnternet adresi:http://classiues.uquac.ca/classiques/Beneicht_Ruth/ecantillons_civilisation/chapitre_1
3. Jodelet, Denise (1997), Représentation Sociale: phénomènes, concept, et théorie, S. Moscovici yönetimindeki Psychologie Sociale kitabı içerisinde, PUF Yayınları, Paris
4. Markova, İvanova, (2004), Sosyal Temsiller ve Demokrasi, Sibel A. Arkonaç'ın hazırladığı “Doğunun ve Batının Yerelliği” kitabında bölüm (s 121-160), Alfa yay., İstanbul,
5. Moskovici, S. (1961), La Psychanalyse, son image et son public, PUF, Paris
6. Moskovici, Serge, (1984), “The Phénoménon of Social Representation”, R.M.Farr ve S. Moscovici, (Haz) *Social Representations*, (s. 3-70), Cambridge Universty Press, Cambridge
7. Moskovici, S. (1987), içinde: Ficher Gustave-Nikolas, Les Concepts fondamentaux de la psychologie sociale, Dunod, Paris.
8. Nirun, Nihat-Özönder M. Cahit, (1990), “Türk Sosyo-Kültürel Yapısı İçerisinde Adetler, Örfler, Gelenekler, Görenekler”, Milli Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler, içerisinde bölüm , ss, 250-264), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara
9. Öner, Bengi, (2002) Sosyal Temsiller, Kriz Dergisi, s. 29-35
10. Parker, K. Oya, (2004), “Batı Dışı Toplumlarda Sosyal Psikolojiyi Yeniden Düşünmek”, Sibel A. Arkonaç'ın hazırladığı “Doğunun ve Batının Yerelliği” kitabında bölüm (s 121-160), Alfa yay., İstanbul,
11. Peirce, Ch. S., (1978), “Ecrit sur le signe”, édition Seuil, Paris
12. Rifat, Mehmet, (2004), “XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları”, 3. Baskı, YKY yayınları, İstanbul
13. Rosenthal, M. (1997), Felsefe Sözlüğü, Çev. Aziz Çalışlar, Sosyal yayınları, İstanbul
14. Shotter, Jhon, (2004) “Sosyal İnşacılığın Ötesinde: Kartezyen Özne ve Faili Yeniden Düşünmek ve Yeniden Cisimleştirmek”, Sibel A. Arkonaç'ın hazırladığı “Doğunun ve Batının Yerelliği” kitabında bölüm (s 161-197), Alfa yay., İstanbul
15. Sumner, Graham, (1907), “folkways, a study of the Sociological importance of Usagers, Monners, Customs, Mores and morales, Ed. Grinn, Boston

Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17, Sayı 3, 2008, s.63-78

16. Tillion, Germaine,(1966), Le Harem et les Cousins, Edition Seuil, (4. Edition 1982), Paris

İnternet Kaynakçalar

17. Sözen, Edibe, (2006), IV. Kuvvet Medya, Yeni Şafak Gazetesinden Fadime Özkan'ın Röportajı, www.dorduncukuvvetmedya.com
18. TDK: www.tdk.gov.tr
19. Polat, Oğuz, (2002) Şiddet, www.kriminoloji.com